

**OZDOBY I CZĘŚCI STROJU Z POCHÓWKÓW
NA CMENTARZYSKU WCZESNOŚREDNIOWIECZNYM
W MIKOROWIE, STAN. 8, GM. CZARNA DĄBRÓWKA,
WOJ. POMORSKIE**

ORNAMENTS AND DRESS ELEMENTS FROM BURIALS
AT THE EARLY MEDIEVAL CEMETERY IN MIKOROWO, SITE 8,
CZARNA DĄBRÓWKA COMMUNE, POMERANIA VOIVODESHIP

Hanna Kóčka-Krenz

Instytut Prahistorii Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, Poland

ABSTRACT. The article aims to analyse ornaments and dress elements that comprise grave goods at churchyard inhumation cemetery. These include belt buckles, rings, head-dresses, S-shaped head-bands, fibulae, necklace with bead, and fittings. All these are indicative of the Medieval burial rites.

Mikorowo jest położone między dwoma Pojezierzami: Zachodnio- i Wschodniopomorskim, na północno-wschodnim skraju Wysoczyzny Polanowskiej, przylegającym do Pojezierza Kaszubskiego¹. Cmentarzysko mieści się na cyplu usytuowanym w dolinie rzeki Pogorzelicy, dopływu Łeby, zajmując kulminację oraz skłon piaszczystego wyniesienia, opadającego ku zachodniemu brzegowi Jeziora Mikorowskiego². Badania na tym stanowisku były prowadzone w 1997 i 1998 r. przez B. Panczenkę z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, kontynuowane w latach 1999-2002 przez P. Chachlikowskiego z Instytutu Prahistorii UAM³. Podczas badań wyeksplorowano ponad 500 grobów⁴, które zawierały szczątki zmarłych pochowa-

¹ Kondracki 1994, s. 33-35.

² Chachlikowski 2001.

³ Wyniki badań na cmentarzysku w Mikorowie będą przedmiotem całościowego opracowania. Uprzejmie dziękuję dr. Piotrowi Chachlikowskiemu za udostępnienie materiałów do niniejszego artykułu oraz niepublikowanego tekstu referatu, wygłoszonego na XIII Sesji Pomorzoznawczej.

⁴ Całkowita liczba pochówków jest trudna do ustalenia ze względu na zły stan zachowania szczątków kostnych i zniszczenie części z nich. Będzie ją można oszacować dopiero po zakończeniu analiz antropologicznych.

nych w tzw. obrządku szkieletowym. Cmentarzysko cechuje się mniej więcej regularnym rozplanowaniem, z grobami ułożonymi w rzędy biegnące zasadniczo prostopadle do brzegu jeziora. Na jego długotrwałe użytkowanie w obrębie przestrzeni wydzielonej ogrodzeniem (ryc. 1) wskazuje naruszenie bądź zniszczenie starszych pochówków podczas kopania kolejnych jam grobowych oraz ich wielowarstwowość. Zdaniem P. Chachlikowskiego był to cmentarz przykościelny, z przypuszczalnie drewnianą świątynią, wzniesioną na obecnie zniwelowanej kulminacji wzgórza, po której pozostał zbiór gwoździ ciesielskich z przywartymi resztkami drewna⁵. Tezę tę wspierają obserwacje na kilku innych cmentarzyskach, zwłaszcza wyniki badań rozpoznanego w całości mazowieckiego cmentarzyska w Świątku Strumianach⁶.

Zmarłych chowano na cmentarzysku mikorowskim w prostokątnych jamach grobowych; w pozycji wyprostowanej, z głowami skierowanymi na zachód i z rękami złożonymi na piersiach, miednicy lub – rzadziej – ułożonymi wzdłuż ciała. Jedynie przy 35 zmarłych odnotowano elementy wyposażenia, w tym części stroju i ozdoby, będące przedmiotem niniejszego opracowania. Zarejestrowano je w 18 grobach (ryc. 1), zaś w warstwie jedną ozdobę, z pewnością jednak także należącą do pochowanej osoby. Omawiane znaleziska pochodzą z grobów 14, 15, 25, 135, 166, 185, 196, 228, 311, 375, 405, 421, 429, 460, 470, 531, 573, luźno:

Grób 14 (ar 40, ćw. B); osoba dorosła (*maturus, senilis?*)⁷ o nieokreślonej płci – esowaty kabłączek skroniowy ze żłobkowanym uszkiem z platerowanego brązu(?), w którym tkwi fragment uszka analogicznego kabłączka (osobno zachowało się jego odłamane zakończenie); śr. zewnętrzna 1,9 × 1,3 cm, grubość drutu 0,3 cm, szerokość uszka zdobionego trzema żłobkami – 0,5 cm (nr inw. 19/1997; ryc. 3:7).

Grób 15 (ar 40, ćw. B); osoba dorosła (*maturus, senilis?*) o nieokreślonej płci – przywarty do kaloty fragment tkaniny z zachowaną aplikacją w postaci okrągłej rozetki z cienkiej brązowej blaszki z wytłoczonym motywem kwiatowym (częściowo ażurowanym?). Była zapewne przyszyta do tkaniny w splocie płóciennym 1/1⁸, gdyż ma dwa otworki w środku płatków i jeden przy otoku; śr. blaszki 1,1 cm (nr inw. 32/1997; ryc. 3:13).

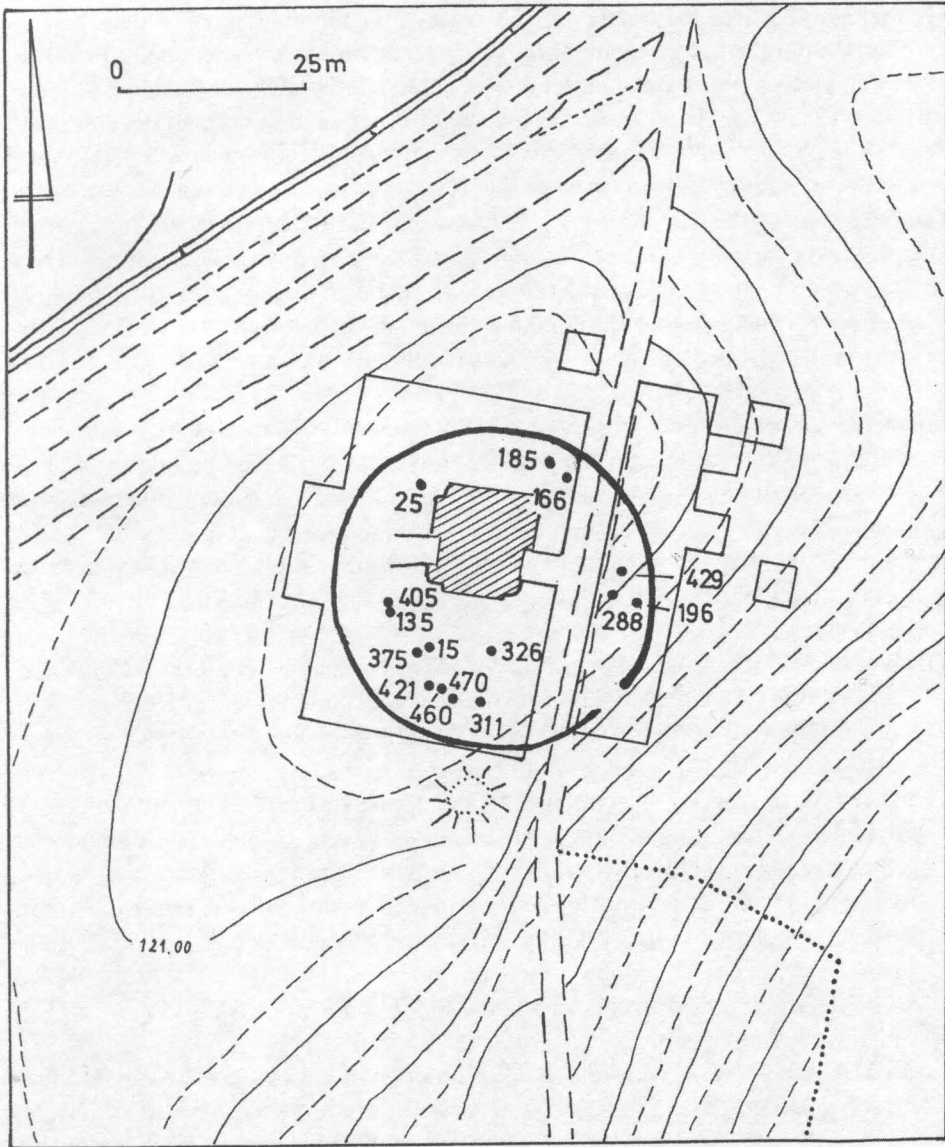
Grób 25 (ar 38, ćw. A); osoba o nieokreślonej płci w wieku 40-50 lat oraz dziecko około 8 roku życia – zachowana w kilkunastu kawałkach, mocno skorodowana żelazna klamra do pasa, zapewne okrągła (nr inw. 20/1997).

⁵ W miejscu tym zbudowano w latach 70. XX w. budynek tzw. rybakówki na potrzeby ówczesnego PGR-u. Wykop pod nią zrobiono spychaczem, niszcząc kulminację wzgórza. Prace ziemne wykonano bez nadzoru archeologicznego.

⁶ Jaskań 1998, s. 545.

⁷ Braki w dokumentacji uniemożliwiają stwierdzenie, w którym z grobów (nr 14 czy nr 15) pochowano zmarłego w wieku dorosłym, a w którym – w wieku starszym. Analizy antropologiczne wykonał dr Franciszek Rożnowski.

⁸ Odcisk tkaniny zachował się na odwrocie aplikacji – jej analizę przeprowadził mgr Andrzej Sikorski z Instytutu Prahistorii UAM.

Ryc. 1. Mikorowo, stan. 8, gm. Czarna Dąbrówka, woj. pomorskie. Ogólny plan cmentarzyska z zaznaczonym miejscem lokalizacji grobów wyposażonych w ozdoby i części stroju.

Według P. Chachlikowski, rys. M. Gorączniak

Fig. 1. Mikorowo, site 8, Czarna Dąbrówka commune, Pomerania voivodeship. Layout of the cemetery with burials furnished with ornaments and dress elements.

After P. Chachlikowski. Drawn by M. Gorączniak

- Grób 135** (ar 28, ćw. D); brak danych o płci i wieku zmarłego – walcowaty paciorek z poroża koloru ciemnobrązowego, o starannie wyświeconej powierzchni, uszkodzony przy obydwu lekko zwężających się końcach (nr inw. 24/1997; ryc. 3:12). W kanaliku przewierconym wzdłuż paciorka tkwi fragment żelaznego lub brązowego⁹ drutu, okrągłego w przekroju. Dł. 2,7 cm, śr. w części środkowej 1,2 cm, śr. przy końcach 0,9 cm.
- Grób 166** (ar 48, ćw. D); mężczyzna (?) w wieku 40-50 lat – dwie żelazne, okrągłe sprzączki do pasa, wykonane z okrągłego w przekroju pręta, z kolcem z pręta prostokątnego w przekroju, owiniętym jednym końcem na ramie (nr inw. 26/1997). Pierwsza – śr. $4,6 \times 4,8$ cm, śr. pręta 0,45 cm, dł. kolca 4,6 cm, szer. kolca 0,5 cm, zaś grubość 0,4 cm (ryc. 2:4). Druga – śr. $4,9 \times 5,1$ cm, śr. pręta 0,4 cm, dł. kolca 5,1 cm, jego szer. 0,4 cm i grubość 0,3 cm (ryc. 2:3).
- Grób 185** (ar 48, ćw. C/D); mężczyzna (?) w wieku 40-50 lat – dwie okrągłe klamry żelazne do pasa, mocno skorodowane (nr inw. 28/1997). Okrągła w przekroju rama pierwszej z nich zachowana w całości, jedynie z oderwanym kolcem (prostokątnym: gr. 0,3 cm, szer. 0,5 cm), śr. $5,0 \times 5,3$ cm, śr. pręta – 0,7-0,8 cm (ryc. 2:6). Koniec kolca owinięty wokół ramy. Rama drugiej sprzączki w czterech fragmentach, zbliżonej wielkości, śr. pręta 0,5 cm; zachowała się na nim część kolca (ryc. 2:7).
- Grób 196** (ar 72, ćw. A); osoba dorosła o nieokreślonej płci – obrączka z cienkiej taśmy brązowej zdobiona dwoma dookólnymi żłobkami (nr inw. 30/1997; ryc. 3:2). Śr. pierścienia 2 cm, szerokość taśmy 0,5 cm (niewidoczne miejsce złączenia końców taśmy).
- Grób 228** (ar 61, ćw. B); osoba o nieokreślonej płci i wieku – fragment ozdoby (?) z brązu w postaci połowy rurki z cienkiej blaszki (ok. 1/2 mm) dł. 3,2 cm i szer. 0,5 cm, zaopatrzonej w dwa otworki do nitów śr. 1 mm na obu końcach – w jednym z nich tkwi nit z okrągłego drutu grubości 1 mm, o dł. 0,6 cm, z lekko rozklepaną główką (nr inw. 8/1998; ryc. 3:9).
- Grób 311** (ar 51, ćw. C); osoba o nieokreślonej płci i wieku – obrączka z płasko-wypukłego drutu brązowego o niejednorodnej grubości (nr inw. 4/1998; ryc. 3:4). Śr. wewnętrzna 1,6 cm, grubość drutu 0,2-0,3 cm.
- Grób 326** (ar 51, ćw. A); osoba o nieokreślonej płci i wieku – dwie okrągłe, żelazne sprzączki do pasa: a – z okrągłego w przekroju pręta, całkowicie zachowana (nr inw. 6/1998; ryc. 2:1), o śr. 4,5 cm i śr. pręta 0,5 cm. Owinięty wokół ramy koniec kolca z prostokątnego w przekroju pręta szer. 0,5 cm i dł. 5 cm, lekko sklepany i poszerzony w partii mocowania; b – zachowana w całości (nr inw. 7/1998; ryc. 2:2) o śr. 4,7 cm, wykonana z okrągłego w przekroju pręta o śr. 0,4 cm. Kolce dł. 5 cm z prostokątnego pręta ($0,5 \times 0,3$ cm) owinięty jednym końcem wokół ramy, ściśnięte ku końcowi.

⁹ Widoczna jest zaledwie jego odłamana część, tkwiąca w skorodowanym kanaliku, co uniemożliwia określenie surowca.

Grób 375 (ar 40, ćw. A); dziewczynka w wieku 7-14 lat (*infans II*) – na czaszce zmarłej czółko skórzane nałożone na okrycie głowy z tkaniny, zdobione 35 aplikacjami (z których zachowały się 34) w postaci potrójnych, przytwierdzonych nitami, mosiężnych (?) blaszek o zmniejszających się wymiarach (nr inw. 4/1999; fot. 1). Dolne w formie kwadratu z narożnikami zaakcentowanymi półkolami, natomiast romboidalne blaszki środkowe i górne są lekko wysklepione (ryc. 3:14). Co czwarta aplikacja jest zaopatrzona w kółeczko na główce nitu, do którego podwieszono romboidalne płytki (rys. 3:15). Identyczne kształty wskazują na użycie matrycy do ich wykonania. Diadem został skrócony, dopasowany do obwodu głowy zmarłej (zakłócony układ aplikacji w tyle głowy)¹⁰.

Grób 405 (ar 28, ćw. D); osoba o nieokreślonej płci i wieku – pierścionek z płasko-wypukłego, cienkiego drutu brązowego o lekko zwężonych, stykających się końcach, leżący pomiędzy kośćmi miednicy (nr inw. 10/1999; ryc. 3:3). Śr. 2,3 cm, grubość drutu 0,2 cm.

Grób 421 (ar 40, ćw. D); kobieta w wieku 40-50 lat (*maturus II*) – zachowany na palcu prawej dłoni zmarłej pierścionek z taśmy brązowej, której nałożone na siebie końce zostały uformowane w romboidalną tarczkę obwiedzioną delikatnym punktowaniem (nr inw. 21/1999). Na tarczce motyw zwielokrotnionego ukośnego krzyża (sieciowy), wydobyty słabo czytelnym, delikatnym punktowaniem (ryc. 3:6). Śr. pierścionka 2 cm, wys. tarczki 1,2 cm.

Grób 429 (ar 60, ćw. D); kobieta w wieku *maturus II* lub *senilis* – obrączka z cienkiej taśmy brązowej z wypełniską jamy grobowej, zdobiona trzema delikatnymi (słabo czytelnymi) żłobkami dookólnymi (nr inw. 22/1999; ryc. 3:5). Śr. pierścienia 2 cm, szer. taśmy 0,5 cm.

Grób 460 (ar 40, ćw. D); osoba o nieokreślonej płci i wieku – spoczywająca na wysokości klatki piersiowej kolista zapinka z brązowej blaszki gr. 0,1 cm i szer. 0,7 cm (nr inw. 23/1999; ryc. 3:8). W blaszce wcięcie 0,4 × 0,3 cm na kolec w postaci taśmy z jednym końcem ścienionym, drugim zaś owiniętym na otoku. Na jednej połowie ramki zatarta, lecz czytelna inskrypcja AVE MARIA, druga część ramki niezdobiona. Śr. zapinki 2,8 cm; dł. kolca 2,6 cm, szer. 0,2 cm.

Grób 470 (ar 40, ćw. D); osoba o nieokreślonej płci i wieku – spoczywająca po prawej stronie kości miednicy żelazna klamra do pasa z jednym bokiem prostym (z pręta okrągłego w przekroju, śr. 0,3 cm), na którym umocowano kolec zawinięty jednym końcem na ramce (dł. 4,8 cm, szer. 0,4 cm). Ramka z płasko-wypukłej taśmy szer. 0,6 cm i gr. 0,3 cm. Wys. ramki 4,4 cm, szer. 5 cm (nr inw. 27/1999; ryc. 2:5).

Grób 531 (ar 28, ćw. A); fragment kabłączka skroniowego z drutu brązowego (?; nr inw. 3/2000) z wypełniską jamy grobowej.

Grób 573 (ar 62, ćw. B); dwie mocno spatynowane, zachowane fragmentarycznie, cienkie blaszki miedziane (nr inw. 8/2001; ryc. 3:10, 11). Pierwsza zdobiona sła-

¹⁰ Chachlikowski 2001.

bo czytelnym, wyłoczonym ornamentem, o wymiarach $1,2 \times 1$ cm i nieregularnym kształcie, spoczywała na czaszce, przy jej lewej skroni. Druga, o wymiarach zaledwie $0,7 \times 0,3$ cm, zalegała w jamie grobowej na wysokości kolana zmarłego. **Luźno** (ar 40, ćw. D/51, ćw. C); gładka obrączka z taśmy brązowej. Śr. 2,05 cm, szer. taśmy 0,4 cm (nr inw. 5/1999; ryc. 3:1).

Jak wynika z powyższego zestawienia, na analizowane elementy wyposażenia pochówków na omawianym cmentarzysku składają się sprzączki do pasa (8 okazów), pierścionki (6 egzemplarzy), pozostałości trzech czółek (aplikacje na tkaninie), 3 kabłączki skroniowe (1 cały i dwa fragmenty), zapinka, paciorek z naszyjnika i okucie.

SPRZĄCZKI DO PASA

Odnotowano je w 5 grobach, w 3 z nich (nr 166, 185 i 326) po 2 egzemplarze. Siedem spośród pozyskanych okazów stanowią sprzączki koliste, których ramki wykonano z okrągłego w przekroju żelaznego pręta. Ich kolce ze spłaszczonej, lekko zwężającej się ku końcowi sztabki, drugim, rozklepanym końcem, zostały zawinięte na ramce. Są to okazy zaliczone przez I. Heindla¹¹ do grupy 1, w której mieszczą się różnych rozmiarów formy pozbawione wcięcia na ramce do osadzania kolca (ryc. 2:1-4, 6, 7). Stan zachowania sprzączki z grobu 25 nie pozwala na określenie jej rozmiarów, pozostałe zaś są bardzo podobnej wielkości, o śr. ramy 4,5-5,3 cm, śr. pręta 0,4-0,8 cm (zasadniczo 0,5 cm) i kolcach dł. 4,6-5,1 cm, szer. 0,5 cm.

Tego typu sprzączki są wytworami często spotykanymi na wszystkich rodzajach stanowisk. Z zestawienia I. Heindla¹² wynika, że na terenie zachodniej Słowiańszczyzny odnotowano je co najmniej na 32 cmentarzyskach, 18 grodach i 11 osadach. Lista z pewnością nie obejmuje wszystkich znalezisk, wskazuje jednak na stopień powszechności ich użytkowania. Tego rodzaju zapięcia pasa odznaczają się długim czasem trwania w niezmienionej postaci. Jedynie na podstawie rozmiarów ram można w pewnym stopniu uściślić ich chronologię. Okazy o średnicach większych niż 4 cm są zapewne wytworami późnego średniowiecza (XIII-XIV w.), choć dużą sprzączkę datowaną na wczesne średniowiecze znaleziono na osadzie w Ralswiek¹³.

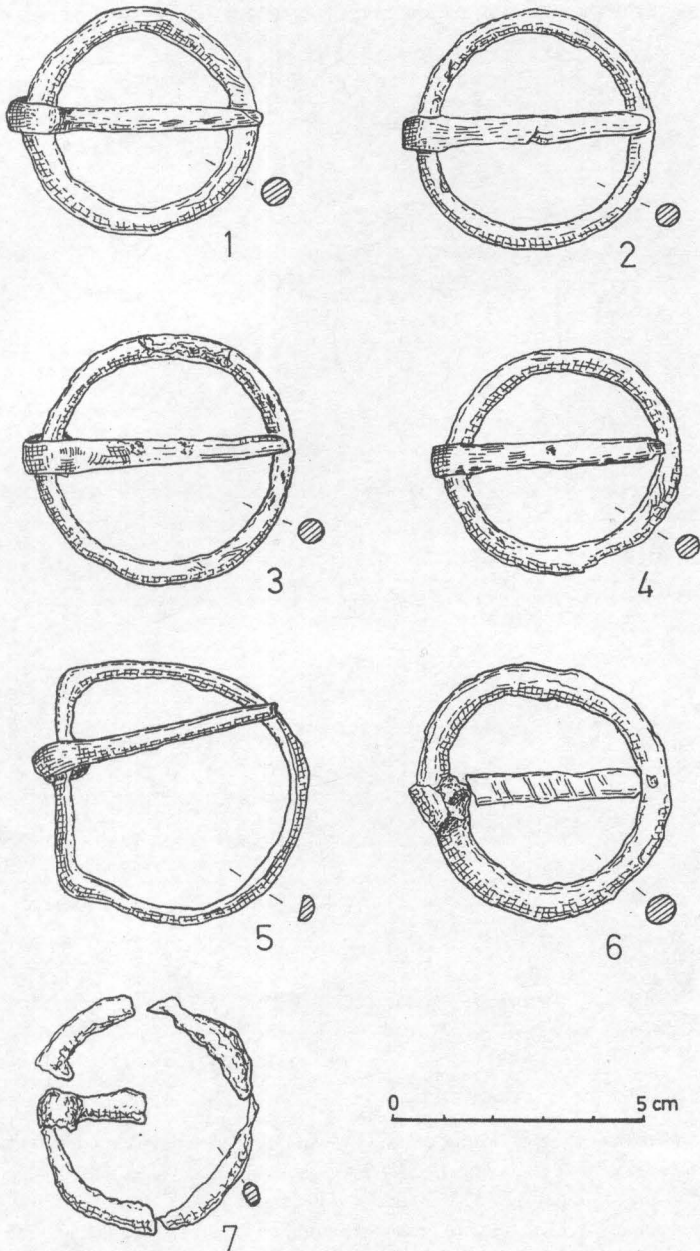
Ósma sprzączka charakteryzuje się odmiennym kształtem – litery D – i płasko-wypukłym przekrojem ramy, choć sposób umocowania na niej kolca jest identyczny jak w okazach okrągłych (ryc. 2:5). I. Heindel¹⁴ odnotował w sumie 245 takich sprzączek, pochodzących ze 112 stanowisk, zwłaszcza z grodów (121 egz.),

¹¹ Heindel 1990, s. 9-11.

¹² Heindel 1990, s. 56-57.

¹³ Herrmann 1997, s. 159, nr inw. 81/0203; Heindel 1990, s. 11.

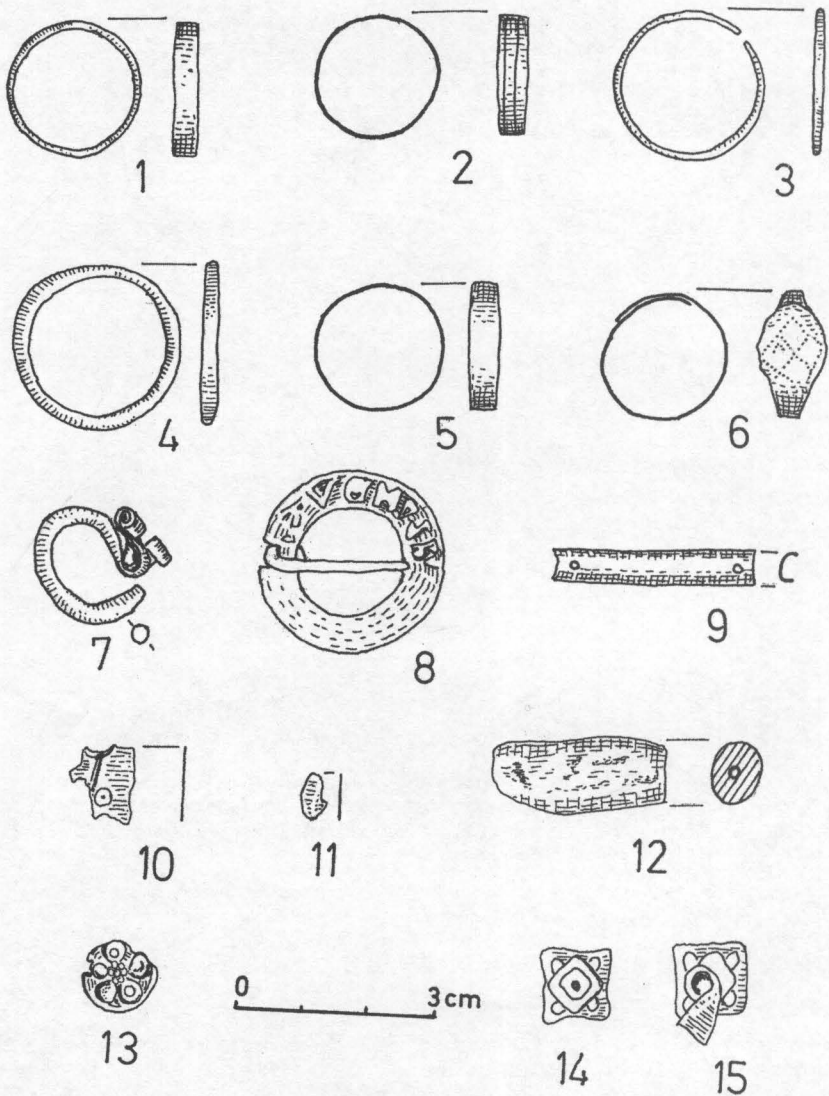
¹⁴ Heindel 1990, s. 15-17, tabl. 3, 4.

Ryc. 2. Mikorowo, stan. 8, gm. Czarna Dąbrówka, woj. pomorskie. Sprzączki do pasa:
1 i 2 – grób nr 326; 3 i 4 – grób nr 166; 5 – grób nr 470; 6 i 7 – grób nr 185. Rys. M. Gorączniak

Fig. 2. Mikorowo, site 8, Czarna Dąbrówka commune, Pomerania voivodeship.
Belt buckles: 1 & 2 – grave 326; 3 & 4 – grave 166; 5 – grave 470; 6 & 7 – grave 185.

Drawn by M. Gorączniak

Ryc. 3. Mikorowo, stan. 8, gm. Czarna Dąbrówka, woj. pomorskie. Pierścienki: 1 – z warstwy; 2 – grób nr 196; 3 – grób nr 405; 4 – grób nr 311; 5 – grób nr 429; 6 – grób nr 421; 7 – kabłączki skroniowe, grób nr 14; 8 – zapinka, grób nr 460; 9 – okucie, grób nr 228; 10 i 11 – aplikacje, grób nr 573; 12 – paciorek, grób nr 135; 13 – rozetka, grób nr 15; 14 i 15 – aplikacje, grób nr 375.

Rys. M. Gorączniak

Fig. 3. Mikorowo, site 8, Czarna Dąbrówka commune, Pomerania voivodeship. Rings: 1 – from layer; 2 – grave 196; 3 – grave 405; 4 – grave 311; 5 – grave 429; 6 – grave 421; 7 – S-shaped head-band, grave 14; 8 – fibula, grave 460; 9 – fittings, grave 228; 10 & 11 – appliqué, grave 573; 12 – bead, grave 135; 13 – rosette, grave 15; 14 & 15 – appliqué, grave 375.

Drawn by M. Gorączniak

cmentarzysk (64 egz.), osad (54 egz.) i jako znaleziska luźne (6 egz.). Są to okazy różnych rozmiarów, co skłoniło Heindla do przeświadczenia, że były zarówno elementami pasów, jak i zapięciami innych części ubiorów. Sposób wykonania sprzączki z Mikorowa nie odbiega od znanych wytworów tego typu, które podobnie jak okazy okrągłe są formą niezmienną typologicznie, datowaną na okres 2 poł. XI-XIV w. Jej wielkość (4,4 × 5 cm) sytuuje ten okaz raczej wśród wytworów późnośredniowiecznych, charakteryzujących się większymi rozmiarami. Analogie do niej stanowią podobnych rozmiarów sprzączki z grobu starszego mężczyzny (nr 28)¹⁵ i dorosłego mężczyzny (nr 195)¹⁶ na cmentarzysku w Cedyni zaliczone przez H. Malinowską-Łazarczyk¹⁷ do typu IV¹⁸, datowanego na XII-XIII w.¹⁹

Sprzączki odnotowano w grobach 5 osób, z których 3 osiągnęły wiek 40-50 lat, zaś wiek pozostałych dwóch zmarłych nie został ustalony. W dwóch przypadkach określono jako prawdopodobną męską płć pochowanych (grób 166 i 185), których strój uzupełniały dwie sprzączki, podobnie jak jeszcze jednego osobnika o nieokreślonej płci i wieku (grób 326). Jest więc wielce prawdopodobne, że we wszystkich grobach zawierających sprzączki spoczywali starsi mężczyźni. Mimo iż tylko w przypadku jednego pochówku dysponujemy danymi co do miejsca usytuowania sprzączki (przy kościach miednicy), na podstawie ich podobnych rozmiarów i cech wykonania można przyjąć, że były przymocowane do stosunkowo szerokich pasów skórzanych (3-3,5 cm). Obecność dwóch sprzączek do pasów w grobach pozwala przypuszczać, że ci mężczyźni zmarli w chłodnej porze roku i zostali ubrani w podwójną odzież.

PIERŚCIONKI

Te ozdoby dłoni odnotowano jako jednostkowe wyposażenie 5 pochówków oraz 1 okaz jako znalezisko z warstwy, z pewnością jednak ze zniszczonego grobu. Trzy z nich to obrączki wykonane z cienkiej taśmy brązowej szer. 0,4, o starannie połączonych końcach (ryc. 3:1,2,5). Dwie z nich (grób nr 196 i 429), szer. 0,5 cm i śr. 2 cm, zostały ozdobione odpowiednio dwoma i trzema dookólnymi żłobkami. Trzecia zaś, szer. 0,4 cm i śr. 2,05 cm, jest pozbawiona dodatkowej dekoracji. Stanowiły zapewne własność kobiet w wieku starszym, jak można wnosić z analizy antropologicznej grobu 429. Pierścionki taśmowate należą do licznie odnotowywanych form (ponad 500 egz.) na wszystkich rodzajach stanowisk, zwłaszcza na cmentarzy-

¹⁵ Malinowska-Łazarczyk 1982a, tabl. I:8; 1982b, s. 13.

¹⁶ Malinowska-Łazarczyk 1982a, tabl.VIII:5; 1982b, s. 49.

¹⁷ Malinowska-Łazarczyk 1979, s. 97, tab. A, tabl. 4.II.1.

¹⁸ Sprzączki kształtu owalnego, choć obydwa egzemplarze są D-kształtne.

¹⁹ Malinowska-Łazarczyk 1982a, s. 69, tab. G.

skach²⁰, wśród nich także obrączki z brązu (ponad 30 okazów), datowane głównie na XI-XIII w., pojedyncze okazy do początków XIV w.

Dwa okazy to pierścionki z płaskowypukłego, pojedynczego drutu brązowego (ryc. 3:3,4). Pierwszy z nich to także obrączka (grób nr 311), drugi jest formą otwartą, o nieznacznie zwężających się końcach (grób 405). Pierwszy należał do osoby dorosłej nieokreślonej płci, drugi zaś do osoby o nieokreślonym wieku i płci. Te najprostsze i zarazem najbardziej popularne spośród ozdób palców (ponad 380 okazów) szczególnie często odnotowuje się w wyposażeniu pochówków na cmentarzyskach zachodniej Słowiańszczyzny, w tym w pewnej koncentracji m.in. na Pomorzu²¹. Zarówno obrączki z drutu, jak i formy otwarte noszone były na tym terenie przede wszystkim w XI-XIII w.

Ostatni pierścionek, z romboidalną tarczką zdobioną punktowaniem (ryc. 3:6), zachował się na palcu prawej ręki kobiety zmarłej w wieku 40-50 lat (grób 421). Zdobiący go motyw prostego lub ukośnego krzyża był stosunkowo często stosowany na tego rodzaju pierścionkach – znanych jest co najmniej 30 ich okazów z 18 stanowisk z ziem polskich, w tym egzemplarze analogicznie zdobione z 10 stanowisk (głównie cmentarzysk), o długim okresie użytkowania (200/300 lat)²². Jeden taki pierścionek z brązu ujawniono na cmentarzysku w Grójcu, datowanym na XIII w.²³

Jedynie w dwóch wypadkach możliwe było określenie wieku i płci pochowanej osoby (grób 421 i 429) – kobiety zmarłe w wieku powyżej 40 lat. Nie można jednak wykluczyć, że pozostałe okazy były także własnością dorosłych mężczyzn, pierścionki odnotowywano bowiem w pochówkach osób obojga płci, na przykład na cmentarzysku w Cedyni²⁴.

CZÓŁKA

W 3 pochówkach z omawianego cmentarzyska stwierdzono pozostałości nakryć głowy w postaci aplikacji naszytych na tkaninę (czółko bądź chustę). Najczęściej mocowano na nich kabłączki skroniowe²⁵, lecz sporadycznie spotyka się znacznie bogatsze ich zdobienie różnymi dodatkami, czego przykładem jest czółko z grobu dziecięcego (5-7 lat) z cmentarzyska w Dziekanowicach koło Ostrowa Lednickiego, datowanego na XI w.²⁶

²⁰ Kóčka-Krenz 1993, s. 118-120.

²¹ Kóčka-Krenz 1993, s. 114-115, mapa 54.

²² Kóčka-Krenz 1993, s. 120-121, mapa 57.

²³ Suchodolski 1979, s. 209.

²⁴ Malinowska-Łazarczyk 1982a, s. 55-63.

²⁵ Kóčka-Krenz 1993, s. 42-43.

²⁶ Wrzesińscy 1995, s. 210-213.

Omawiane aplikacje są trojakiego rodzaju. Na pierwszy z nich składają się 3 nakładane na siebie kwadratowe blaszki połączone w środku nitami. Dolna, o wymiarach $1,1 \times 1,1$ cm, ma w narożnikach wytłoczone od spodu półkola, środkowa (o wymiarach $0,7 \times 0,7$ cm) i górna (o wymiarach $0,4 \times 0,4$ cm) lekko wysklepione, są ustawione ukośnie, tworząc motyw rombu. Ustawione w szereg wzdłuż brzegu nakrycia głowy dziewczynki pochowanej w grobie 375 (ryc. 4), stanowiły jego główny motyw zdobniczy (ryc. 3:14). Do tego rodzaju aplikacji należy także zaliczyć uszkodzoną blaszkę z grobu 573, która pierwotnie była zbliżona wyglądem do spodniej blaszki z potrójnego, wyżej omówionego ich zestawu, na co wskazuje sposób jej ozdobienia i wymiary ($1,2 \times 1$ cm; ryc. 3:10).

Czółko z grobu 375 wzbogacały dodatkowo zawieszki w formie romboidalnych blaszek dł. ok. 1 cm, umocowane kółeczkiem do nitu na co czwartej aplikacji, stanowiąc drugi jej rodzaj (ryc. 3:15). Takie zawieszki uzupełniały także inne ozdoby, jak zausznice lub kolie z paciorków, które były stosowane przez długi czas, co najmniej do końca XIII w.²⁷ Ponieważ obydwa rodzaje aplikacji składały się na komplet, należy potraktować je łącznie. Kombinowane z dwóch warstw elementy zdobnicze zna-

Ryc. 4. Mikorowo, stan. 8, gm. Czarna Dąbrówka, woj. pomorskie. Czółko na czaszce z grobu 375.
Fot. P. Chachlikowski

Fig. 4. Mikorowo, site 8, Czarna Dąbrówka commune, Pomerania voivodeship.
Head-dress on skull from grave 375. Photo by P. Chachlikowski

²⁷ Kóčka-Krenz 1993, s. 70-73, 92.

ne są ze skarbów zdeponowanych w 1 poł. XIV w., na przykład aplikacja kwiatowa w szwedzkim skarbie z Badeboda, Åseda czy rozetka na kolcu zapinki ze skarbu z północnych Niemiec²⁸. Do tego rodzaju nakładek dodawano także liściowate zawieszki, znane na przykład z duńskiego skarbu w Etlang, Vejle (zdeponowanego po 1370 r.), niemieckiego skarbu z Meldorf, Dithmarschen (zdeponowanego po 1415 r.) i ze zdeponowanego po 1392 r. skarbu z Pritzwalk, a także języczkowate zawieszki przy rozetkach ze skarbca klasztoru Augustianek w Marienborn z XIV w.²⁹ Przytoczone przez S. Krabatha i L. Lambachera³⁰ analogie świadczą o upowszechnieniu się tego typu dekoracji zwłaszcza w XIV, a i w XV w. W depozycie z Marienborn znajdują się też romboidalne liściowate zapięcia z czterema otworkami do przymocowania przy odzieży, do których nawiązują kształtem (w pewnym stopniu) aplikacje z Mikorowa. Natomiast blaszkowate przywieszki na opaskach kobiecych głów znane są z pochówków wczesnośredniowiecznych ze wschodnich części terenów bałtyckich³¹. Jest więc możliwe, że w opasce dziewczęcej z Mikorowa zlały się wczesnośredniowieczne tradycje północno-zachodnio-słowiańskie i zachodniobałtyjskie z modą późnośredniowieczną, dając lokalną odmianę tej ozdoby głowy.

Trzeci rodzaj aplikacji ma odmienną postać. Stanowi ją okrągła rozetka o śr. 1,1 cm z motywem pięciopłatkowego kwiatu z wyodrębnionym kilkoma punktami środkiem (ryc. 3:13). Motyw ten został wytłoczony na bardzo cienkiej blaszce, co spowodowało jej uszkodzenie, sprawiając wrażenie ażurowania. Tego typu aplikacje były stosowane od XII w.³², zaś w XIV w. stały się szczególnie modne jako zdobienia ubiorów, co znalazło swoiste odbicie w dekorowaniu szat nakładanych na figurki o charakterze sakralnym, jak sukienki Dzieciątka Jezus z opactwa benedyktyńskiego św. Andrzeja w szwajcarskim Sarnen³³. Analogiczne, w formie srebrne rozetki, datowane na XIV w., pochodzą ze skarbca klasztoru Augustianek w Marienborn³⁴. Podobna rozetka znana jest też ze skarbca z początku XIV w. z Opola³⁵. Stosowanie tego typu upiększeń stroju nie było także obce osobom duchownym na terenie Polski, jak można wnosić z zawartości grobu 115 z katedry poznańskiej, w którym znalazły się m.in. 22 złożone mosiężne blaszki, w tym 18 w formie pięciopłatkowych rozetek. Dzięki zachowanej płycie nagrobnej można było zidentyfikować osobę pochowaną w tym grobowcu. Był nim Teodoryk Pradel, dziekan poznańskiej kapituły, zmarły w 1383 r.³⁶ Można też sądzić, że moda na takie zdobienia upowszechniła się w średniowieczu u ludności ziem polskich, co potwierdzają materiały sepulkralne.

²⁸ Krabath, Lambacher 2006, s. 34, 146-147, ryc. 85.

²⁹ Krabath, Lambacher 2006, s. 44, ryc. 26, s. 47, ryc. 31, s. 56, ryc. 38, s. 144, ryc. 83.

³⁰ Krabath, Lambacher 2006, s. 121, 123.

³¹ Ginters 1981, s. 41, ryc. 38.

³² Krabath, Lambacher 2006, s. 122.

³³ Krabath, Lambacher 2006, ryc. 57, 62.

³⁴ Krabath, Lambacher 2006, s. 142-143, ryc. 83 : 482-499.

³⁵ Krabath, Lambacher 2006, s. 87, ryc. 69:16.

³⁶ Józefowiczówna 1963, s. 209-210, 233.

Osiem takich rozetek z brązu stanowiło mocowane nitami aplikacje na czółku z grobu dziecięcego (nr 831) w Cedyni³⁷, zaś 12 rozetek zdobiło opaskę na głowie 10-12-letniej dziewczynki z grobu 173 na cmentarzysku w Brześciu Kujawskim, datowanym na XII-XIII do XV w.³⁸

Czółka z aplikacjami wydają się ozdobą noszoną zwłaszcza przez dziewczęta³⁹, co znajduje potwierdzenie w przypadku grobu 375 z Mikorowa. Jest też prawdopodobne, że skromniejszymi aplikacjami mogły być upiększane nakrycia głów (chust) kobiet dorosłych, na co wskazuje wiek osoby pochowanej w grobie 15 na omawianym cmentarzysku.

KABŁĄCZKI SKRONIOWE

Kabłączki skroniowe odnotowano na omawianym cmentarzysku jedynie w 2 grobach. W jednym z nich (nr 531) przetrwał tylko fragment kabłąka tej ozdoby skroni, co uniemożliwia jej analizę. Natomiast przy osobie nieokreślonej płci, zmarłej w starszym wieku (grób nr 14) zachował się jeden cały esowaty kabłączek i uszko drugiego okazu tego samego rodzaju, mianowicie typu IIIc według K. Musianowicz⁴⁰. Typ ten odznacza się zdobieniem wierzchniej partii uszka kilkoma równoległymi żłobkami, w omawianym przypadku – trzema (ryc. 3:7). Kabłączki w takiej postaci (ok. 300 egz., głównie z cmentarzysk) wykonywano przede wszystkim ze srebra, rzadziej z brązu lub brązu platerowanego srebrem (ok. 40 egz.). Stanowią ozdoby skroni charakterystyczne dla ziem polskich. Srebrzony (?) kabłączek z Mikorowa należy zaliczyć do odmiany A (śr. do 2 cm), używanej głównie XI/XII w. – początków XIII w.⁴¹ Mimo braku danych antropologicznych należy sądzić, iż z tą parą kabłączków pochowano kobietę.

ZAPINKA

Jedyna taka ozdoba należy do grupy zapinek z inskrypcjami (tzw. typu *Ave Maria* i *Hantruwebratzen* lub *Handtrouwebratzen*), używanych do spinania odzieży XII-XIV w. Heindel⁴² wymienia 35 okazów z północnej części zachodniej Słowiańszczyzny, wiążąc ich pojawienie się z działalnością Hanzy i kolonizacją niemiecką.

³⁷ Malinowska-Łazarczyk 1985, s. 98, tabl. 3.I:2.

³⁸ Byrska-Kaszewska 1957a, ryc. 3; 1957b, s. 90, 111, 123.

³⁹ Byrska-Kaszewska 1957a; Kóćka-Krenz 1993, s. 41-42; Wrzesińscy 1995, s. 210-213.

⁴⁰ Musianowicz 1948/49.

⁴¹ Kóćka-Krenz 1993, s. 56-57, mapa 9.

⁴² Heindel 1990, s. 12.

Zapinkę z Mikorowa należy zaliczyć do drugiej odmiany typu *Ave Maria* według I. Heindla⁴³, charakteryzującej się obecnością napisu na połowie ramy i gładką drugą jej połową (ryc. 3:8). Z powodu braku odpowiednich danych archeologicznych trudno ustalić początki wytwarzania zapinek tego typu – najwcześniejszy datowany jej okaz pochodzi z XIII w., zaś chronologia skarbów zawierających takie zapinki wskazuje, że noszono je także w XIV, a nawet jeszcze w XV w. Znajdowane są na rozległym terytorium – od Sekwany po jezioro Ilmeń, zwłaszcza na terenie Danii i północnych Niemiec⁴⁴. Zapinki z inskrypcjami z terenu Polski zebrał I. Heindel⁴⁵. Istotnym uzupełnieniem jego listy znalezisk są 3 egzemplarze z inskrypcjami datowane na XIV w., przechowywane w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku, pochodzące z badań wykopaliskowych. Wśród nich znajduje się okaz stanowiący bliską analogię do zapinki z Mikorowa⁴⁶. Zapinka ta, odlana z brązu, ma niemal identyczne rozmiary jak okaz z Mikorowa, różni się jedynie rozmieszczeniem inskrypcji AVE MARIA + G + S V N na całej ramce (odmiana 1 według Heindla⁴⁷). Popularność tego typu inwokacji łączy się ze wzmożonym kultem Maryjnym przypadającym na XII i XIII w., rozwijanym w XIV i XV w.⁴⁸ Obecność takiej zapinki w grobie na cmentarzystwie w Mikorowie łączyć można z działalnością kupców hanzeatyckich w Gdańsku, w którym kupcy niemieccy tworzyli od 1224 r. odrębną gminę⁴⁹. Źródła ikonograficzne wskazują, że koliste zapinki używane były do spinania zarówno męskich, jak i kobiecych szat pośrodku klatki piersiowej⁵⁰. Temu samemu celowi służyła zapinka z grobu 460 w Mikorowie.

PACIOREK

Jedyna tego typu ozdoba z wypolerowanego poroża stanowiła jednostkowe wyposażenie osoby pochowanej w grobie 135 (ryc. 3:12). Drucik tkwiący w kanaliku paciorka (uszkodzonego przy obu końcach, z tej samej strony) stanowi przesłankę do wniosku, że był nawleczony na naszyjnik z gładkiego drutu. Takie naszyjniki stanowiły najprostszą ozdobę szyi, znaną z cmentarzystk, w tym także zdobioną dodatkowo paciorkami⁵¹, na przykład z Buska Zdroju koło Kielc (z kilkoma paciorkami kamiennymi?)⁵², z Wahlendow, Kr. Anklam (XI-XII w.) z 8 paciorkami z gliny

⁴³ Heindel 1986, s. 66.

⁴⁴ Krabath, Lambacher 2006, s. 70, mapa 3, s. 156-157, lista 3.

⁴⁵ Heindel 1993, s. 218-221.

⁴⁶ Trelka 2001, s. 12, tabl. IV:1.

⁴⁷ Heindel 1986, s. 66.

⁴⁸ Heindel 1986, s. 68.

⁴⁹ Zbierski 1964, s. 253.

⁵⁰ Heindel 1986, s. 72, ryc. 5; Krabath, Lambacher 2006, ryc. 58, 59, 62.

⁵¹ Kóčka-Krenz 1993, s. 104.

⁵² Zoll-Adamikowa 1966, s. 30, 31.

i 1 bursztynowym⁵³, a zwłaszcza 4 z 11 naszyjników z cmentarzyska w Cedyni⁵⁴, jeden z nanizanymi 2 paciorkami (grób dorosłej kobiety; nr 505), zaś 3 z licznymi paciorkami i innymi zawieszkami – muszlą kauri (grób dziecka; nr 165), wisiorkiem dzwoneczkowatym (grób dziecka; nr 600), oraz 4 amuletami z kłów dzika (znalezisko luźne), datowane na 2 poł. XII-1 poł. XIII w.⁵⁵ Stąd nasuwa się przypuszczenie, iż w omawiany paciorek został wyposażony naszyjnik należący raczej do dorosłej kobiety.

OKUCIE

Zachowana w połowie rurka z cienkiej, brązowej blaszki stanowiła jedyny przedmiot znaleziony przy osobie nieokreślonej płci i wieku, pochowanej w grobie 228 (ryc. 3:9). Tkwiący w jednym z otworów, przy jej końcach, nit pozwala jedynie przypuszczać, iż rurka ta stanowiła wzmocnienie końcówki rzemyka, być może paska. Siedem takich rurek znajdowało się przy palcach lewej ręki 10-12-letniej dziewczynki (grób 173) na późnośredniowiecznym cmentarzysku w Brześciu Kujawskim, które E. Byrska-Kaszewska⁵⁶ uznała za zakończenia frędzelków lub pozostałość bransoletki. Obecność nitu na okazie z Mikorowa każe go jednak interpretować jako zakończenie wąskiego paska do odzieży.

* * *

Rozbiór wyposażenia pochówków z cmentarzyska w Mikorowie pozwala na wywniesienie kilku wniosków. Przede wszystkim zwraca uwagę fakt, iż na ponad 500 pochówków tylko w 35 grobach je odnotowano, zaś jedynie 18 z nich zawierało ozdoby i elementy stroju, co stanowi zaledwie 3,6% ogólnej ich liczby. Po drugie – każdemu z analizowanych pochówków towarzyszył jeden tylko przedmiot, z wyjątkiem trzech grobów męskich zawierających 2 sprzączki do pasa. Po trzecie – przedmioty towarzyszące zmarłemu zależały od jego płci i wieku: starsi mężczyźni zostali pochowani w odzieży spiętej pasami z żelaznymi sprzączkami, strój dojrzałych kobiet uzupełniały pojedyncze ozdoby – pierścionek, zapinka, naszyjnik i aplikacja na nakryciu głowy, zaś ubiór dziewczynki wyróżniało bogato zdobione czółko, którego nieco większy obwód trzeba było dopasować do jej główki. Ustrojenie tego dziecka w zapewne cenioną ozdobę, należącą do starszej od niej osoby, jest świadectwem żalu, prawdopodobnie boleśnie dotkniętej jej zgonem matki.

Pozyskane materiały pozwalają określić ramy chronologiczne użytkowania tego cmentarzyska. Ich zbiorcze datowanie przedstawia się następująco: okrągłe sprzączki – XIII i XIV w.; sprzączka w kształcie litery D – zasadniczo XII-XIII w.; pierścionki taśmowate – XI-XIII w. do początków XIV w.; pierścionki z drutu – XI-XIII w.;

⁵³ *Corpus* 1979, s. 359.

⁵⁴ Malinowska-Łazarczyk 1982 a, s. 47-48; 1985, s. 98.

⁵⁵ Malinowska-Łazarczyk 1982a, s. 47-48, 69, 92.

⁵⁶ Byrska-Kaszewska 1957b, s. 90, 107, tabl. LX:3.

pierścionek z tarczka – XIII w.; czółka z romboidalnymi aplikacjami – XIII-1 poł. XIV w.; okrycie głowy z rozetką – XII/XIII-XIV w.; kabłączki skroniowe – XI/XII do początków XIII w.; zapinka typu *Ave Maria* – XIII i XIV w.; naszyjnik z paciorkiem – XI/XII w.-1 poł. XIII w. Na podstawie tych danych można uznać, że założenie cmentarzyska w Mikorowie przypadło na początek XIII w., ten czas wyznacza przede wszystkim chronologia esowatych kabłączków skroniowych typu IIIc odmiany A, pierścionków z pojedynczego drutu oraz naszyjnika z paciorkiem. Było użytkowane przez XIII w., co znajduje potwierdzenie w datowaniu sprzączek do pasa i pierścionka z tarczka. Końcowy okres składania zmarłych na jego terenie odnieść można do początków XIV w., na co wskazuje chronologia aplikacji na nakryciach głowy i zapinki *Ave Maria*, a zwłaszcza taśmowatych pierścionków.

Na ubóstwo elementów wyposażenia, które zarejestrowano w grobach osób pochowanych na tym cmentarzysku (oprócz analizowanych materiałów są to jedynie noże żelazne, monety brązowe, krzesiwo [?], kłódka, grudka bursztynu i żelazny grot strzały), złożyły się zapewne dwie przyczyny. Pierwsza z nich wynikała z wiejskiego, samowystarczalnego charakteru gospodarki ludności okolicznych osad, która w ograniczonym stopniu nabywała te przedmioty, niekonieczne w codziennym bytowaniu. Druga zaś spowodowana była nakazami religii chrześcijańskiej, co odbijało się w stopniowym ubożeniu zawartości grobów, aż do jej całkowitego zaniku, zwłaszcza na cmentarzyskach przykościelnych. Nie można jednak wykluczyć, iż na tak mało urozmaiconą, niewielką ilość ozdób i części stroju odnotowaną na cmentarzysku w Mikorowie wpłynęło zniszczenie centralnej jego części, na której lokowano zapewne najstarsze pochówki. Tym samym jest możliwe, iż czas jego założenia był nieco wcześniejszy, niż to wynika z przeprowadzonej analizy pozyskanych źródeł. Niemniej jednak dają one wgląd w obyczaje pogrzebowe ludności wiejskiej środkowego Pomorza w młodszych fazach średniowiecza.

BIBLIOGRAFIA

Byrska-Kaszewska E.

1957a *Cmentarzysko średniowieczne w Starym Brześciu, pow. Włocławek*, „Z otchłani wieków” R. XXIII, s. 255-258.

1957b *Cmentarzysko średniowieczne w Starym Brześciu powiat Włocławek (stan. 4) (część I)*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna nr 2, s. 85-124.

Chachlikowski P.

2001 *Recepcja chrześcijańskiej obrzędowości sepulkralnej na Pomorzu Środkowym w świetle badań cmentarzyska w Mikorowie, woj. pomorskie, stan. 8. Zarys stanu badań i perspektyw badawczych*, referat wygłoszony na XIII Sesji Pomorzoznawczej, Gdańsk, 14-16 listopada, maszynopis w Instytucie Prahistorii UAM.

Corpus

1979 *Corpus archäologischer Quellen zur Frühgeschichte auf dem Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik (7. bis 12. Jahrhundert)*, Bd. 2, Berlin.

Ginters V.

- 1981 *Tracht und Schmuck in Birka und im ostbaltischen Raum. Eine vergleichende Studie*, „Antikvariskt arkiv” 70, Stockholm.

Heindel I.

- 1986 *Ave-Maria-Schnallen und Hantruwebratzen mit Inschriften*, „Zeitschrift für Archäologie” Bd. 20, H. 1, s. 65-79.
 1990 *Riemen- und Gürtelteile im westslawischen Siedlungsgebiet*, Berlin.
 1993 *Mittelalterliche Gewandschnallen und anthropomorphe Haken aus Polen*, „Slavia Antiqua” t. XXXIV, s. 215-240.

Herrmann J.

- 1997 *Ralswiek auf Rügen. Die slawisch-wikingischen Siedlungen und deren Hinterland. Teil I: Die Hauptsiedlung*, Lübstorf.

Jaskanis D.

- 1998 *Układ przestrzenny cmentarzyska we wczesnośredniowiecznym zespole osadniczym w Świątku Strumianach na wschodnim Mazowszu*, (w:) *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum*, red. H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński, Poznań, s. 536-548.

Józefowiczówna K.

- 1963 *Z badań nad architekturą przedromańską i romańską w Poznaniu* [Résumé. Recherches sur l'architecture préromane et romane de Poznań], Wrocław-Warszawa-Kraków.

Kondracki J.

- 1994 *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Warszawa.

Krabath S., Lambacher L.

- 2006 *Der Pritzwalker Silberfund. Schmuck des späten Mittelalters*, Pritzwalk.

Kóčka-Krenz H.

- 1993 *Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu* [Sum. The North-western-Slavonic jewellery in the early Middle Ages], Poznań.

Malinowska-Łazarczyk H.

- 1979 *Typologia i chronologia sprzączek i okuć pasa z cmentarzyska w Cedyni* [Zus. Typologie und Chronologie der Schnallen und Gürtel aus dem Gräberfeld in Cedynia], „Materiały Zachodniopomorskie” t. XXV, s. 93-106.
 1982a *Cmentarzysko średniowieczne w Cedyni* [Zus. Das mittelalterliche Gräberfeld in Cedynia], t. I, Szczecin.
 1982b *Cmentarzysko średniowieczne w Cedyni* [Zus. Das mittelalterliche Gräberfeld in Cedynia], t. II, Szczecin.
 1985 *Badania wykopaliskowe na cmentarzysku w Cedyni w latach 1976-1985* [Zus. Die Ausgrabungsforschungen auf dem Gräberfeld in Cedynia in den Jahren 1976-1983], „Materiały Zachodniopomorskie” t. XXXI, s. 85-115.

Musianowicz K.

- 1948/49 *Kabłączki skroniowe – próba typologii i chronologii* [Résumé], „Światowit” t. 20, s. 115-232.

Suchodolski S.

- 1979 *Grójec wczesnośredniowieczny w świetle badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 1976 r.* [Sum. Early Medieval Grójec in the light of the excavations of 1976], „Sprawozdania Archeologiczne” t. 31, s. 205-223.

Wrzesiński A. i J.

- 1995 *Dwa interesujące groby z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska szkieletowego w Dziekanowicach, gm. Lubowo, woj. poznańskie, stan. 22* [Zus. Zwei interessante Gräber von dem frühmittelalterlichen Skelettgräberfeld in Dziekanowice, Fst. 22, Gem. Lubowo, Woi. Poznań], „Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne” t. 3, s. 207-218.

Zbierski A.

1964 *Port gdański na tle miasta w X-XIII wieku* [Sum. The Port of Gdańsk on the background of the town in the 10th-13th centuries], Gdańsk.

Zoll-Adamikowa H.

1966 *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski* [Rés. Néropoles à squelettes du Haut Moyen Age en Petite Pologne], t. I, Wrocław-Warszawa-Kraków.

ORNAMENTS AND DRESS ELEMENTS FROM BURIALS AT THE EARLY MEDIEVAL
CEMETERY IN MIKOROWO, SITE 8, CZARNA DĄBRÓWKA COMMUNE,
POMERANIA VOIVODESHIP

Summary

Cemetery at Mikorowo is located on promontory in the Pogorzelica valley, the Łeba influx and is placed on peak and slope of sandy eminence sloping to the western bank of the Mikorowo Lake. Altogether more than 500 inhumation burials were excavated. The cemetery is of a considerably regular layout with burials placed in rows perpendicular to the lake bank. It was used over a long period of time as indicated by destruction of older burials by the new ones as well as their multilayered character. The author argues that this was a churchyard cemetery probably with a wooden church located on top of today's levelled peak of the eminence. This is indicated by a set of carpenters' nails attached to fragments of wood.

The deceased were placed in rectangular pits in extended position with heads facing west and arms crossed on the chest and sometimes parallel to the body. Ornaments and dress elements were discovered in 18 burials in addition to one piece found in cultural layer. These comprise belt buckles (eight items), fingerrings (six items), elements of three head-dresses (appliqué on fabric), three S-shaped temple-rings! (one complete and two fragments), fibula, necklace bead and fitting. Analysis of these objects made us to formulate a couple of conclusions. In particular, it is worth mentioning that a number of burials with grave goods is very low and comprises only 3.6 per cent of a total number of burials. Additionally, each analysed burial was furnished with only one object except for three male burials with two belt buckles. Furthermore, grave goods remained in relation to sex of the deceased: older males were buried in wardrobe fastened by belts with iron buckles, wardrobe of old females was decorated by single items such as fingerring, fibula, necklace and appliqué on head-dress while girls' dress were characterized by richly decorated head-band.

Results of analysis imply that the cemetery at Mikorowo was founded in the early 13th century as indicated by S-shaped temple-rings of IIIc type, variant A, single wire fingerrings and a bead. It was then used throughout the 13th century as indicated by chronology of belt buckles and fingerring with a shield. Final stage of the cemetery use is to be dated back to the beginning of the 14th century as indicated by chronology of appliqué on head-dresses, the *Ave Maria* fibula and in particular band fingerrings.

Poor burial furnishings at the Mikorowo cemetery is a result of two causes. Firstly, it was used by a local self-sufficient community, which had a very restricted access to objects of limited usage in everyday life. Secondly, the Christianity regulations led to steady decrease in a number of grave goods until their complete disappearance, in particular at churchyard cemeteries. However, one cannot rule out that such as a small number of ornaments and dress elements at the Mikorowo cemetery may have been caused by destruction of its central part, which was used in its early phase. Hence, we may expect that the cemetery was actually founded earlier than indicated by results of analysis of the excavated materials. However, the cemetery provides an insight into burial rites of local farming population from the Middle Pomerania in later phases of the Middle Ages.

Translated by Arkadiusz Marciniak